

дадуть імпульс для подальшого поліпшення стану освіти і науки вже в недалекому майбутньому. Перший напрям – це розширення доступу до вищої освіти, другий – якість освіти й ефективність використання фахівців з вищою освітою і третій – це інтеграційні процеси.

О. Я. Воляннюк
*доцент кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат політичних наук, доцент
(м. Київ)*

ЗМІСТ VS ФОРМА ПОЛІТИКИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Суспільно-політичні процеси останніх років у світі, зокрема й передвиборча компанія 2019 року в Україні актуалізували резонансну дискусію про зміст і форму політики. Ці категорії частіше з'являються у публічних виступах, пресі, телевізійних шоу. Подібні дискусії вкотре зобов'язують політологів шукати нові інструменти для доступного та якісного роз'яснення сутності феномену політики. Такі роз'яснення, що є важливою частиною сучасної політичної науки та політичної освіти, найочевидніші на актуальних прикладах політичного життя і зрозумілих суспільних проблемах. Водночас саме впізнавані політичні ситуації та події дозволяють розвинути, деталізувати, частково й доповнити сучасну політичну теорію, яка за нових інформаційних, глобальних, технологічних змін також оновлюється.

З позиції метатеорії спробуємо проаналізувати межі застосування формальної моделі про зміст і форму політики, наповнити відповідні абстрактні категорії реальними сенсами. У загальній теорії політики прийнято [див. напр. 1] визнавати плюралізм конкуруючих означень феномену “політичного” (інтереси, система, держава, влада, ієрархія, примус, лідерство, порядок, конфлікти та ін.), а також розрізняти різні сутності політики: 1) Polity (форма); 2) Policy (зміст); 3) Politics (процес). Всеосяжна роль політики та її ключові властивості (атрибутивність, універсальність, інклюзивність, автономність та ін.) зобов'язують і науковців, і аналітиків, і політиків, і медійників осмислювати політичне життя суспільства на усіх трьох згаданих рівнях. Форма політики охоплює інститути й норми, за якими вирізняється ця сфера суспільного життя; зміст політики відображається у програмах і стратегіях, що визначають загальні правила політичного життя; процес політики окреслює динаміку інтересів, відносин, конфліктів тощо. У деяких випадках (при аналізі ситуацій, розробці концепцій, моделюванні тощо) ці сутності політики можуть умовно розглядатися окремо, але прийняття ефективних політичних рішень, їх

напрацювання та впровадження потребує і змістовної, і формальної, і процесуальної складових.

Втім публічний дискурс сьогодні акцентує увагу саме на перших двох складових – змісті та формі. Такі тези зокрема напередодні виборів Президента України 2019 р. простежуємо у виступах, заявах, публікаціях громадських активістів, журналістів, політичних технологів, лідерів громадської думки. Для ілюстративності наведемо декілька з них в хронологічній послідовності. Першою нашу увагу привернула публікація від 06.03.2019 р. керівниці PR-агенції О. Карпинської на підтримку одного з кандидатів, у якій авторка стверджує, що він “не боїться бути іншим”, принципово відрізняється “*й змістом, й формою* від інших”. Як аргумент наводить приклади “власних меседжів” цього кандидата [4]. У публікації від 14.03.2019 р. голова Комітету виборців України О. Кошель, розмірковуючи про передвиборчі програми усіх кандидатів, зазначає, що вони: “залишаються дуже низької якості... Крім того, багато кандидатів змінюють ключові тези своєї кампанії... Але якщо говорити загалом про тези передвиборчої кампанії, то одним із основних негативних моментів, які я бачу, – це те, що в них переважає *форма*, а не *зміст*. Таким чином, змістовна складова є дуже і дуже слабкою” [6].

Після першого туру виборів ця риторика посилюється і все частіше з’являється у публікаціях і виступах. До прикладу, 01.04.2019 р. у коментарі агенції “Укрінформ” політичний експерт О. Солонтай відмічає: “...загалом, для всіх виборів, якість дискусії слід негайно повертати, бо змагання йде лише *за формою, а зміст втрачається*” [7]. Вже 5.04.2019 р. майже 66 тис. переглядів набрав відео-ролик (тривалістю трохи більше 2 хв.) від С. Вакарчука, у якому він підкреслює цю думку декілька разів: “Протягом усієї президентської кампанії *зміст підміняється формою*. Йде постійне змагання кольорів і слоганів. Пафос проти гумору. Білборди проти Instagram. Молебень проти серіалу... не дайте підмінити *сенса формою*. Вимагайте від кандидатів у президенти конкретних відповідей на питання, якою вони бачать Україну через п’ять років? І які конкретні шляхи реалізації цього бачення. *Зміст важливіший за форму. Вимагаємо змісту*” [2]. Зрештою у авторитетному виданні “Financial Times” з’являється стаття, яка вже у заголовку одного з кандидатів називає таким, що “має безліч форм, але мало змісту”, є “продуктом боротьби за владу та інтриг всередині української олігархічної еліти”, “*популістом за формою, а не за змістом...*”, виглядає “цінічною вигадкою політичної технології, суміші західного PR та леніністських маніпуляцій”, “*не має змістовної політичної програми*, крім популістських слоганів”, і навіть “якщо вирішить реалізувати власні ідеї на посаді, йому не вистачить необхідних ресурсів, щоб стати справді незалежним президентом”. Автор пише, що цю кампанію не можна порівнювати навіть з Д. Трампом, який “піднявся завдяки альтернативним мережам, що розвинулися “з нічого” через інтернет” [9] (*курсив – авт.*).

Загалом така риторика і практика відсилає нас до формальної логіки і діалектики, які сучасним суспільством сприймаються неоднозначно. Форма і зміст – це протилежності (з позиції філософії [див. напр. 8, с. 531]), а саме протилежності належать до тих визначень, полярних категорій, які досить часто використовуються у передвиборчій боротьбі. Проглянувши джерела, присвячені проблематиці змісту та форми загалом, можна помітити, що ця тема часто обговорюється у філософії, літературознавстві, філології, теорії комунікації, педагогіці, математиці, мистецтвознавстві, зокрема ці категорії зручні для презентації навчально-методичних матеріалів. Багато підручників та посібників у вищій школі саме у такий спосіб структурують навчальний матеріал. У практиці суспільно-політичного життя такий підхід – розмежування форми і змісту – може бути цілком зрозумілим для освічених людей, але досить спрощено сприйматися, або й зовсім ігноруватися рештою електорату.

Дійсно, політика має незлічені форми – вона відображається у діяльності не лише державних інституцій, політичних партій чи міжнародних організацій, але й шкіл, медіа, церков, підприємств, і навіть комедійних шоу. Не всі форми політики є видимими з першого погляду. Часто окремі політичні актори не визнають власної суб'єктності, причетності до політичних відносин і процесів, своєї впливовості. Втім цих суб'єктів можемо ідентифікувати саме за змістовними вимірами та динамікою політичного життя. Латентність феномену політичного є предметом окремих наукових досліджень та перспективним напрямком подальших. Фінансово-промислові групи, олігархічний чинник у політиці можна навести як приклад згаданої проблематики.

Зауважимо, що більшість акторів політики переважно наслідують деякі вже наявні форми й образи, підтримують усталені інститути й норми. Водночас імітація форми (без її змістовного та процесуального підкріплення) може як вибудувати нові соціально-політичні мережі (інноваційний сценарій), так і безповоротно руйнувати вже існуючі, “розмивати” групові ідентичності, підважувати цінність системи загалом (сценарій ризиків та загроз). Ймовірність другого (загрозливого) сценарію є очевиднішою. Цю тенденцію можемо спостерігати на прикладі партійної системи України. Кількість політичних партій щороку зростає (розмаїття форм очевидна – за даними Міністерства юстиції України, якщо у 1994 р. було зареєстровано 19 політичних партій, то 2018 р. – 352 [3]), але з різних причин вони так і не здобули сутнісного й функціонального значення для людей, а більшість й елементарної впізнаваності в суспільстві. Зокрема відносно великою є кількість людей, які не вважають, що серед існуючих політичних партій і рухів є ті, яким можна довіряти. При цьому, якщо у 1994 р. таких було 28% опитаних, то у 2018 р. – 48,8% (це один із найвищих показників в історії незалежної України, у 2016 р. таких людей було 56,6%) [5]. Політична партія є необхідною, традиційною та інтуїтивно зрозумілою формою політики, але в українських реаліях ці інституції втратили довіру людей, переважно

так і не стали осередком, який би згуртовував громадян, репрезентував реальні інтереси соціальних груп, послідовно дотримувався програмних положень, заохочував до вступу, співучасті, спільного фінансування. Не випадково після виборів 2019 р. все більше інтелектуалів основний наголос роблять на розбудові нової та ефективної політичної партії, адже ця ніша фактично не заповнена в українському суспільно-політичному житті, існуючі партії не відповідають первинному змісту та діяльнісному аспекту цих інституцій. Водночас з наявним досвідом партійного будівництва, низькими ефективністю та підтримкою людей завдання надалі розвивати цю форму політики все більше ускладнюється.

Ще небезпечнішими видаються спроби дискредитації державних інституцій як основоположних форм політики. Для збереження і розвитку державності не достатньо концентрувати увагу суспільства лише на формальних аспектах інститутів президенства, парламентаризму, виконавчих й судових органів влади. Поряд з будівлями, у яких вони функціонують, документами, які закріплюють цю діяльність, особливу цінність становить їх інституційна пам'ять й спроможність, практики наслідування, адаптивні можливості тощо. Водночас справедливо зазначити, що подібні тенденції зміни контекстів формування політики нерідко спостерігаються і на Заході. У публікаціях ще початку 2000-х рр. тамтешні політологи відмічають, що частіше вирішення нагальних проблем не можна знайти в межах суверенних державних утворень, а встановлені інституційні механізми часто не мають повноважень самостійно забезпечувати необхідні результати політики. Політична влада все більше розпорошується. Ослаблення держави відбувається паралельно зі зростанням міжнародного значення громадянського суспільства, появою нових форм мобілізації. Політика відбувається в “інституційній порожнечі”: немає чітких правил і норм, згідно з якими політика повинна проводитися, а політичні заходи узгоджуватися. Тобто не існує загальноприйнятих форм, згідно з якими політика відбувається на рівні змістів та процесів. Однак це не означає, що державні установи та міжнародні договори раптово зникли чи втратили сенс. Йдеться виключно про ситуації невідповідності між існуючим інституційним порядком і реальною практикою вироблення політики. Автор розглядає складні практики обговорення, дискурсивних взаємодій, коли лише такі “комфортні умови” деліберативної демократії дозволяють переглядати загальноприйняті правила політики [10].

Підсумовуючи, відзначимо, що у сучасних умовах поширення дезінформації у суспільстві, досліджуючи політичні феномени, досить корисно співставляти усталені суспільні стереотипи, міфи про політику, ключові тези лідерів громадської думки, а також класичні політико-філософські міркування й сучасні наукові напрацювання. До того ж важливо розвивати соціологічний інструментарій, застосовувати метод ментального картографування, ретельніше працювати з даними, що у перспективі може допомогти окреслити плюралізм означень феномену політики як в наукових, так і просвітницьких цілях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабкіна О. В. Політика та духовність в умовах глобальних викликів (до підсумків міжнародної науково-практичної конференції). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2014. Вип. 14. С. 119-121.
2. Вакарчук С. Вимагаю змісту. 05.04.2019 р. URL: <https://www.facebook.com/sviatoslav.vakarchuk/videos/2106343302990022/>
3. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2019 року; Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4561>
4. Карпинська О. Використання гумору у передвиборчій агітації. Deadline. 06.03.2019. URL: <https://www.deadline.com.ua/blog/vikoristannya-gumoru-u-peredviborch-y-ag-tac-fenomen-pr-kampan-volodimira-zelens-kogo>
5. Моніторинг'2018: основні тенденції змін громадської думки (загальнонаціональне опитування населення України 13-29 вересня 2018 р.); Інститут соціології НАН України, Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/monitoring2018-osnovni-tendentsii-zmin-gromadskoi-dumki>
6. Переважає форма, а не зміст: Експерти "Дня" оцінюють передвиборчі програми кандидатів у президенти. Газета "День". 14 березня, 2019. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/perevazhay-forma-ne-zmist>
7. Президентські перегони: часу на виправлення помилок обмаль. Коментарі політичних експертів. 01.04.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2672222-vibori2019-casu-na-vipravlennya-pomilok-obmal.html>
8. Філософський енциклопедичний словник: довідкове видання / В. І. Шинкарук (голова редколегії), Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов, П. Ф. Йолон та ін.; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
9. Clark D. Ukraine's Zelensky has plenty of form, but little substance. Financial Times. April 16, 2019. URL: <https://www.ft.com/content/d6cd9d00-5edd-11e9-a27a-fdd51850994c>
10. Hajer M. Policy without polity? Policy analysis and the institutional void. Policy Sciences. 2003. 36: 175. URL: <https://doi.org/10.1023/A:1024834510939>

Р. В. Губань
професор кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова,
доктор юридичних наук, доцент
(м. Київ)

ПРАВО НА МИР В ДЕКЛАРАЦІЯХ ООН

Мабуть, чи не найактуальнішим питанням сьогодення для України є питання припинення війни і встановлення миру. З огляду на це, важливим є простежити як же Організація Об'єднаних Націй – універсальна міжнародна організація бореться за мир.

Незадовго після завершення Другої світової війни і незадовго після створення ООН у 1948 р. була прийнята Загальна декларація прав людини в ст. 1 якої говорилося,